

HÜSEYİN ATAY

ben

DESTEK YAYINLARI: 1051

FELSEFE: 8

HÜSEYİN ATAY / BEN

Her hakkı saklıdır. Bu eserin aynen ya da özet olarak hiçbir bölümü, yayınevinin yazılı izni alınmadan kullanılamaz.

İmtiyaz Sahibi: Yelda Cumalıoğlu
Genel Yayın Yönetmeni: Ertürk Akşun
Yayın Koordinatörü: Özlem Esmergül
Editör: Ömer Faruk Atay
Son Okuma: Kübra İmamoğlu
Sayfa Düzeni: Cansu Poroy
Sosyal Medya-Grafik: Tuğçe Budak - Mesud Topal

Destek Yayınları: Şubat 2019 (2.000 Adet)

3. Baskı: Nisan 2019

Gözden Geçirilmiş 4. Baskı: Mayıs 2020

Yayıncı Sertifika No. 13226

ISBN 978-605-311-529-8

© Destek Yayınları
Abdi İpekçi Caddesi No. 31/5 Nişantaşı/İstanbul
Tel. (0) 212 252 22 42
Faks: (0) 212 252 22 43
www.destekdukkani.com
info@destekyayinlari.com
facebook.com/DestekYayinevi
twitter.com/destekyayinlari
instagram.com/destekyayinlari

Deniz Ofset – Nazlı Koçak
Sertifika No. 40200
Maltepe Mahallesi
Hastane Yolu Sokak No. 1/6
Zeytinburnu / İstanbul

HÜSEYİN ATAY

ben

AKIL VE KUR'AN
IŞIĞINDA
1400 YILLIK SÜREÇTE
İSLAM'IN EVRENİ

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ.....	9
ÖNSÖZ.....	19
GİRİŞ.....	23
I. BÖLÜM: VARLIKTAN EVRENE	31
Tanrı - İnsan İlişkisi	41
Kur'an'da İnsana Özgürlük	44
İnsan Amaçtır	52
Kur'an'ın Ezeliliği (Öncesizliği)	53
Bildiri ve Akıl.....	54
Bilimin Kaynağı Akıl.....	57
Sözlü Bildiri - Vahiy	60
Kur'an Arapların Sözü Değildir	62
Dil ve Bilim.....	65
Tanrı'nın Niteliği Yoktur Adları Vardır	68
Kur'an: Okuma.....	70
Oku.....	72
Çeviri.....	73
Son Kitap	81
Kur'an'da Kelime	83
İslam	84
Tanrı'nın Dini İslam, Kitabı Kur'an.....	85
İslam Ne Demektir?.....	85
Din Ne Demektir?	86

II. BÖLÜM: İSLAM'DA OLGULAR OLAYLAR	89
Kur'an Yönteminde Kişiyi Değerlendirme	90
Bilmek - Düşünmek - Doğruluk	90
BİLİMDE VE DÜŞÜNCEDE	93
Bilimin Varlığından Yokluğuna	95
Bilgi Kuramı - İslam Aristotelesleri.....	96
Kur'an Rivayet Değil Bilim Kitabıdır	99
Bilgin	102
İnanç (İman)	104
İçtihat	107
Müştehit.....	107
Hz. Muhammed'den Sonra Kur'an'ın Bilinmemesi	109
Mutezile	113
Bilimde Duraklama	114
Mezhepçilik - Rivayetçiler	118
Hadis Rivayetçiliği - Hadislerin Psikolojik Nedeni.....	120
Rivayetçi Tasavvuf	126
Rivayetçi Fıkıh	128
Rivayetçi Kelam - Kelam Bilimi Rivayet Oluyor	131
Arapların İslamlığı / Kadercilik.....	132
Ebul Hasan Eşari.....	133
Ksenophanes (Xsenophanes).....	142
İmam Gazali	144
Bilimde Gerileme.....	153
Fatih Sultan Mehmet.....	155
Kimin Yeniçağı.....	157
Osmanlı'da Hz. İsa'nın Hz. Muhammed'den Üstün Olması Konusu.....	162
SİYASETTE VE YÖNETİMDE	165
Amaç İnsan.....	167
Hz. İbrahim ve Milliyetçilik	174
Bugün Milliyetçilik.....	176

İslam Öncesi Araplar	176
Asabiye	178
Atalara Uymak	179
Ebu Bekir ve Kureyşlilik	181
Ebu Bekir ve Emir - Vezir Olayı	184
Ömer b. Hattab'ın Veraseti	186
Ödül ve Yarar	187
Yeryüzü Tanrıları	189
Tekdüze Kul	190
Büyücülük	192
Tek Adam	194
Ebu Bekir ve Zakât	197
Ömer b. Hattab'ın Birkaç Uygulaması	197
Bilgisizliğin Kurnazlığı	200
Namazın İnsanı Eğitmesi	201
Kötü Söylem	206
Selefiye	213
Namaz Kılmayan Kâfirdir Sözü	214
Namazı Müslümanlığın Temeli Yapmak	216
Namaz Kılmak Putperestliğe Engel midir	217
Egemenlik (Hüküm) Tanrı'nın Sözü	219
Ali'nin Askerleri	223
Çapulcular	225

III. BÖLÜM: KUR'AN'DA İNSAN YAŞAMININ DÜZENİ.....231

Şeriat Bir Yöntemdir	232
Putperestliğin Reddi	234
İşkence	236
El Kesme	237
Adam Öldürme	238
Zina	238
İsyancılar	239

Gönüllü Sunular (Sadaka)	240
Bilginler Meclisi - İcma	243
Danışma Meclisi - Şûra	250
Uhud Savaşında Şûra	255
Hız. Muhammed Sonrası	259
Ebu Bekir ve Şûrasız Atama	261
Ömer b. Hattab'ın Atanması	266
Osman b. Affan	270
Ali b. Ebu Talib	273
Sünnilik - Şiilik	278
Muaviye b. Ebu Sufyan	280
Hukuk - Devlet - Hükümet	284
Yetkinin Dağıtılması	285
Adalet	289
Kur'an Bir Anayasa mıdır	291
Medine Antlaşması	294
Savaş Tutsakları	299
Antlaşmayı Bozmak	300
Barış	303
Bağışlama	305
Böbürlenmek	310
SONUÇ - ÖNERİ	315
Geçmişe Özenmek	315
Kur'an'ın Ayetleri Birer Tasarıdır	317
DİZİN	327

SUNUŞ

Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden emekli olmadan önce 10 Haziran 1997 tarihinde Müslüman devlet başkanlarına öğretim konusundaki düşüncemi bir mektup olarak yazıp göndermiştim.¹ Türkiye'nin Cumhurbaşkanı merhum Süleyman Demirel'e de Arapça ve Türkçe olarak göndermiştim. Bunlar on altı Müslüman ülkenin başkan ya da kralı idi.

Bir süre sonra Mısır'dan Cemal Benna adında bir bilgin bana yanıt verdi. Mısır'la ilişkisi olan arkadaşlara, Cemal Benna'ya ben yazmamıştım, bana nasıl yanıt verdi, diye sordum. Onun köşk ile ilişkisi var, dediler.

Cemal Benna, bana yazdığı mektupta iki nesne anlatıyor. İlk olarak kimse önerini işleme koyamaz. İkinci olarak da niye sizdeki yani Türkiye'deki laiklikten yazmadın, diyor.²

Ona verdiği yanıtta, Türkiye'de laiklik olmasaydı, Hüseyin Atay ya öldürülür, ya sürgün edilir, ya da tutsak edilirdi, yazdım. Bundan sonra çok içten arkadaşlık geçirdik. Mısır'a iki kez gitmem gerekti, gittiğimde görüştük. İkinci gidişim İskenderiye Kütüphanesinde olan bir toplantı içindi. Kahire'den oraya geldi, orada görüşme yaptık.

Cemal Benna "Müslüman Kardeşler Derneği"ni kuran Hasan Benna'nın üçüncü küçük kardeşi olup 2013 yılında ölmüştür. 1997 yılından 2013 yılına dek on altı yıl yazıştık. Eski kitaplarını ve 1997 yılından sonra yazdığı yirmiden çok kitabını bana gönderdi. Tanıştıktan sonraki kitapları İslam'da yenilik

1. Hüseyin Atay, *Cehaletin Tahsili* (Ankara: Atay Yayınları, 2016), s.86.

2. Laiklik bilim sorunu. Karşısında olan da bilmez, savunan da bilmez.

yapmanın gereğine göre idi. Laikliği inceledi, onu Kur'an'daki din özgürlüğüne çok güzel bağladı. Kur'an'daki din özgürlüğünü çok geniş olarak birçok kitabında değişik yönlerden açıklayarak laiklik ile birleştirdi.

1960 yılında Ankara İlahiyat Fakültesinde “Kur'an'a Göre İman Esaslarının Tespiti ve Müdafaası”³ konusunda İslam'ın inancının beş ilkesi olduğunu yazmıştım. Böylece Kur'an'a göre inanç özgürlüğü ortaya konmuş oldu. Kur'an'da kadere inanmanın yanlış olduğunu anlatmış olduğumuz bu durumda bile ilahiyat fakültelerinde kadere inanan kelim profesörlerinin bulunmasının şaşırtıcı olmaması toplumun yetersiz düşüncesi sonucudur.

Cemal Benna laikliği öyle bir kavradı ki, onu Kur'an'daki insanın özgürlüğüne ortak ilke olarak bağlamak için, önce İslam'daki insanlar arasında çok önemli ilke olan adaletin en önemli başlangıç ilkesi yaptı.

Sözlüklerde “adl” sözcüğünün anlattığı kavramı ve anlamını bildirmeye gerek var. Böylece sözcüğü söyleyen ve dinleyen eş kavramı anlasın ve bilsin. Bu sözcüğün Arapça kökü üç harfe dayanıyor. “ADL” doğru, eşit olanı gösterir. Bir nesnenin kendisi ile değeri birbirine denk ve eşittir. Bunun karşısı sapma, yıkkma, yok etme, kıyıcılık, gerçekdışlıktır.⁴

Burada Ragıb İsfahani'nin *El-fazıl Kur'an*'ından “adl” eşit ve düzenle ilgili kimi örnekleri almak yeterlidir.

Adalet: Eşitlik gerektiren söz “adl” ve “idl” birbirine yakındır. Ancak adl, gözle görülenlerde ve yargılarda kullanılır. Buna denk oruç tutmaktır.⁵ “Idl” ve “adil” çekiminde kullanılması “duyu”dan kavramlardadır. Bunlar da tartılan ve sayılan, öl-

3. Hüseyin Atay, *Kur'an'da İman Esasları ve Kader Sorunu* (Ankara: Atay Yayınları, 2015).

4. Ebul Hüseyin Ahmed İbn Faris (ö.395/1004), *Mu'cem Mekayısıl Luga* (Kahire, 1367/1947), c.2, ss.246-247.

5. Maide 5/95. Bu kitapta Hüseyin Atay'ın kendi çevirisi, *Kur'an Türkçe Çeviri* (İstanbul: Destek Yayınları, 2019) kullanılmıştır.

çülenlerde kullanılır. Bunda eşitlik, bölümlenmedir.⁶ Buna göre göklerin ve yerin düzen üzere olmasıdır.

Yüce Tanrı “eşitlik ve düzen” için evrende “adl” çekimlerini kullanıyor, evrendeki düzeni, çeşitliliği ve eşitliği anlatımında adl sözcüğünü örnek veriyor. Biz adl sözcüğünü kendi işlerimiz için anladık. Yüce Tanrı da kendi işlerini bir ölçü ve düzen içinde yaptığını başka sözcüklerle anlatmaya uğraştı. Ancak yüce Tanrı başka sözcükleri adl anlamında kullandı:

“Bir kötülüğün karşılığı benzeri bir kötülüktür.”⁷

“Kim size saldırırsa, siz de size saldırıdığına denk ona saldırın.”⁸

“Doğrusu Tanrı eşitlikçi (adaletli) olmayı ve iyilik yapmayı buyurur.”⁹

“Aranızdan iki doğrulukçu (adil) tanık tutun.”¹⁰

“Ey inananlar! Tanrı için sorumlulukla denkserliğe tanık olun. Bir ulusa öçlenmeniz sizi doğruluktan kaydırmaz. Doğru olun. Bu saygınlığa çok yaşar.”¹¹

“Ancak onlar eşit tutan bir ulustur.”¹²

Cemal Benna, İslam’da eşitçiliği (adaleti) özgürlüğün en büyük güvencesi yaptı. Çünkü kıyıcılık, aldatma, zorbalık, baskıcılık, özgürlüğün ilk düşmanlarıdır. İslam’ın amacı eşitçiliğin sağlanması olduğu için özgürlük ile birliktedir. Dünya toplumlarında özgürlük bir yanda ve eşitçilik bir yanda bulunmaktadır.¹³

6. Şûra 42/40.

7. Şûra 42/40.

8. Bakara 2/194.

9. Nahl 16/90.

10. Talak 65/2.

11. Maide 5/8.

12. Neml 27/60.

13. Cemal Benna, *el-İslam vel-Hürriyet vel-Fikr* (Kahire), s.110.

İslam, özgürlük, laiklik (almaniye); Cemal Benna bu üç sözcüğü adı geçen kitabının yüz on üçüncü sayfasında başlık yaptı. İslam'dan söz etti. Şimdi özgürlüğü nasıl anlattığını görelim.

İslam birinci derecede din olduğuna göre doğal olarak onun amaçları, kullandığı ilkeler ve onu yönlendiren özgürlük ve laiklik olacaktır. Müslüman düşünürlerin çoğu özgürlüğe ve laikliğe sıkıntılı davranıyorlar. Çoğunluğu özgürlük konusunda bir tür değişmezlerde durakalırlar. Onlarla değişmezlerle ilgili konuşmayı engellediğinizde özgürlük düşüncesini konuşmaya yer bırakmazlar.

Doğrusu özerkliğin gerçekten yönelmesi gereken bu değişmezleri tartışmak gerekir. Toplumu korumaya ve onu yerinden oynatmamaya sarılmaları tartışmayı donduruyor. Doğrusu putlaştırma ve kutsallığın putçuluğu öne geçiyor. Bütün bunlar, değişmeyenlerin sürekli iyi olmaları ve gerekli bulunmalarıdır.

Kur'an elçinin tanrıların bir olduğunu ortaya koyduğunda putperestlerin şaşkınlıklarını, bağırışını açıklıyor.¹⁴

Kur'an'da yüze yakın ayet bütün olarak insana inanç özgürlüğü veriyor. İnanmak kendi işidir, kendinedir. İsteyen inansın, isteyen yadsısın. Dinde zorlama yoktur. Elçi yalnız İslam'a çağırır. Ona düşen yalnız bildirmedi. Ne var ki, o koruyucu, zorlaştırıcı, sıkıştırıcı ve insanların vekili de değildir. Sevdiğini yola getirmez. Yalnız Tanrı dileyeni yola getirir. Elçinin inananları¹⁵ inandırmak için üzülmesi gerekmez.

“Tanrı dilerse bütün yeryüzündeki insanlar inanabilir. İnsanların inanmaları için sen onları zorlayabilir misin!”¹⁶

14. *el-İslam vel-Hürriyet vel-Fikr*, s.113. C. Benna'nın kendi sözleri: Bu putperestler tanrıların birçok olmasını yerleşik değişmezlerden savunuyorlar. Elçinin getirdiğini şaşkınlıkla karşıyorlar.

15. *el-İslam vel-Hürriyet vel-Fikr*, s.114.

16. Yunus 10/99.

“De: Ey insanlar! Eğiteneğinizden size gerçek gelmiştir. Doğru yola giren ancak kendisi için girmiştir. Kim saparsa kuşkusuz kendi yitimine sapmış olur. Ben sizden sorumlu değilim.”¹⁷

“Seni yalanlarsa, de: Benim yaptığım bana, sizin yaptığınız sizedir. Siz benim yaptığımdan uzaksınız. Ben de sizin yaptığınızdan uzağım.”¹⁸

“Elçiye düşen ancak bildirmektir. Tanrı açığa vurduğunuzu da gizlediğinizi de bilir.”¹⁹

“Ant olsun, senden önce birçok elçiler gönderdik. Onların kimini anlattık kimini anlatmadık. Tanrı’nın bilgisi olmadan bir elçi bir belge getiremez.”²⁰

“Ant olsun, Eğiteneğinizden size görülenler geldi. Kim görürse yalnız kendinedir, kim görmezlik ederse kendine eder. Ben sizin gözcünüz değilim.”²¹

“Tanrı size inancı sevdirmiş, onu gönüllerinizde süslemiştir.”²²

Bu önemli bir konudur. Nerede ise tartışılmaz konulardır. Dinler gönülle ilgili inanca ve bilimsel kanıta dayanırsa, öncelikle özgürlüğün öncelik olduğuna dayanır. Kanıt yoksa inanç da yoktur.²³

Bu İslam’ın özgürlüğe göre durumudur. Özellikle düşünce ve inanç özgürlüğünün laikliğe göre durumu nedir?

Sisli düşünce ya da İslam’dan sapma ve laiklik İslam kaynaklarına göre bundaki karşılık üçüncü hicri çağda ortaya çıkan fıkıhçıların ve mezhepçilerin imamlarının ortaya attık-

17. Yunus 10/108.

18. Yunus 10/41.

19. Maide 5/99.

20. Mümin 40/78.

21. En’am 6/104.

22. Hucurat 49/7.

23. *el-İslam vel-Hürriyet vel-Fikr*, s.115.

ları yargıların karıştırılmasıdır. On sekizinci ve on dokuzuncu çağa kadar laiklik ve diğer konularda İslam'ın görüşünü sergilediler.

Dört mezhep de siyasi, toplumsal, kültürel durumlarla çok etkilendiler. Birçok uydurma söz ortaya atıldılar, artık durumun altından kalkamadılar. Fıkıhçılar kendilerine içtihat (düşünme ve yorum yapma) işlemini yasakladılar. Akli çalıştırmaktan alıkoydular, yani düşünmeyi tümüyle engellediler.²⁴

Şimdi İslam'da laikliği²⁵ ele alma durumu ortaya çıktı. Fıkıhçıların yargılarından kurtulunca, artık kaynağımız Kur'an'dır. Artık İslam'da laikliği tartışabiliriz. Kur'an insanın düşüncesi-ni yenileyerek durumu anlatıyor. Kur'an geçmiş dinlerden ayrı olarak, mucizeler, evrenin yasalarına karşı dinlerde olan kuralsız oluşumların dışında yeni bir kitap olarak geliyor. Artık yeni dinin elçisi öncekiler gibi Tanrı'nın doğal yasalarına uygun yargılar getiriyor. Tanrı'ya ortak koşan putçulara karşı şu yanıtı veriyor:

“Dediler: Bize yerden bir kaynak fışkırtmadıkça ya da senin hurmalıkların, bağların olup aralarından ırmaklar fışkırtmadıkça ya da sandığın gibi göğü tepemize parça parça düşürmedikçe ya da Tanrı'yı ve melekleri karşımıza getirmedikçe ya da altından bir evin olmadıkça ya da göğes çıkmadıkça sana inanmayacağız ve okuyacağımız bir kitabı bize indirmedikçe göğes çıkmama da inanmayacağız. De: Eğitenime övgü olsun. Ben ancak bir elçiyim, beşer değil miyim?”²⁶

Bu İslam'da laikliğin olmasının en büyük nedenlerinden olup inanç açısından akılla açıklamasına ağırlık veren tanrısal uğraşılardır. İnanç ve düşünce özgürlüğünün dinle ilgili bir kurumunun yokluğu tanrılık düşüncesinin kolaylığı sebebiyle

24. *el-İslam vel-Hürriyet vel-Fikr*, s.117.

25. *el-İslam vel-Hürriyet vel-Fikr*, s.118.

26. İsra 17/90-93, Furkan 25/7-8, Ankebut 29/50-51.

İslam'ı tanrıbilimden (teoloji) uzaklaştırdığından çok laikliğe yaklaştırır.²⁷

Ancak İslam laikliğe yakındır. Çünkü onda Tanrı'nın türü korumasının istenci bulunmaktadır.²⁸

Cemal Benna laiklik konusunda uzun uzun tartışıyor, Hıristiyanlıkla karşılaştırıyor ve onların yanlışlarını da ortaya koyuyor. Cemal Benna laikliği çok benimsedi ve önce İslam devleti adına uygulamak için dört yüz sayfa olarak *el-İslamu Dinun ve Ummetun ve Leyse Dinen ve Devletten*²⁹ adlı bir kitap yazdı.

Bu adla İslam'da din ile devletin ayrı olduğunu, ikisinin ilkeleri ve kurallarının birbirinden ayrıldığını ve aslında din işleri ile dünya işlerinin ayrılığına göre ikisinin yargısının da ayrı olduğu söyleminin Hz. Muhammed'in bir sözüne göre de söylendiği bilinmektedir. Arap devletlerinde yaptığım konuşmalarımda Türkiye'deki laikliğe yaptıkları eleştirilere karşı, siz dünya ile dini birbirinden ayırın, ben de laikliği kaldırıyorum, diye yanıtlardım, herkes susardı. Ancak Arapça almaniye ve Fransızca laikliğe gerçek ve bilimsel bir anlayış getirmenin gerekliliğini ortaya koymaktan yana olduğumu söyleyebilirim. 1970'li yıllarda Ankara İlahiyat Fakültesinde doçent olduğumda fakülte dekanı Profesör Doktor Neşet Çağatay Bey'e şöyle bir soru sormuştum: Hocam, Atatürk'ün inkılap düşünceleri niçin benimsenmedi ve tutunmadı? Hoca soruyu geri bana yöneltti, niçin tutunmadı, dedi. Şöyle yanıtlamıştım: Çünkü bu yeniliklerin gerekçeleri açıklanmadan yapılmışlardır. Bunu nereden anladım. Baktım ki, 1840'tan 1915 yılına dek birçok yenilikler yapıldı. Bunlar tutundu, bunlara eleştiriler olmamasının nedeni, bunların gerekçeleri vardı.

27. *el-İslam vel-Hürriyet vel-Fikr*, s.123.

28. *el-İslam vel-Hürriyet vel-Fikr*, s.124.

29. Cemal Benna, *el-İslamu Dinun ve Ummetun ve Leyse Dinen ve Devletten* (Kahire, 2003).

İşte 1997 yılında profesör, doktor ve fakülte dekanlığı yapmış biri olarak İslam devlet başkanlarına yazdığım mektubuma yanıt veren Cemal Benna ile tanışmamdan sonra, onda olan bu düşünce değişikliği ile Atatürk'ün getirdiği laikliğin gerekçesinin ne olması gerektiğini anladım. Bunun İslam düşünce ve bilim tutumunun sonucu olduğunu gördüm. Çünkü Arapların İslam öncesi durumlarında başka dillerle ilgileri yoktu. İslam dini gelip Kur'an kendilerinde olunca diğer toplumlara dillerini egemen kılmanın din ile ilgili bir tutum olduğuna inandılar. Öyle ki yabancı toplumlardan insanlar Müslüman oluyor, Arapça da öğreniyor, yazı yazmaya da yetkili olduklarından Arap yöneticilerine yazıcı oluyorlar. Arapça öğrendikçe Kur'anı anlamaya çalışıyorlar. Yöneticiler onların toplumda da tutunmalarını gördüklerinde yeni Müslümanlara uydurma bir suç bularak, kendilerine yardım etmelerini de çekemeyerek onları bayram günlerinde bile öldürmeyi bir utku sayıyorlar.

Abbasi halifesi el-Mütevekkil (232/847) İslam'da düşünmeyi, bilgisel tartışmayı yasakladı, hadisçilerin ileri gelenlerine düşünmeyi ve akli tartışmaya yasaklar koydu ve bu yasaları yayımlamaya önem verdi. İslam'da bilgiye ve akılsal düşünmeye düşmanlığı destekledi.³⁰ Abbasi devleti de Mütevekkil'den sonra çökmeye başladı.

Bundan günümüze, 2019 yılına dek İslam'da aklın, düşünmenin yasak olduğunu çok kimse yazdı, ayrıca İslam'da akla suikast yapıldığını anlatan kitaplar da yazıldı.³¹

Gazali,³² Farabi'yi de İbn Sina'yı da İslam düşmanı ve dinsiz filozof olarak İslam dünyasına yazmakta başarılı oldu. Kimse de ona şimdi bile eleştiride bulunamıyor. Dokuz yüz yıldır İslam

30. İrfan Abdul-Hamid, *İslam İnançları ve Fırkaları Araştırma* (Bağdat, 1977), s.129.

31. Burhan Galyon, *İğtiyatul Akl, Mecelletut-Sekafa el-Arabiyye*, (Beyrut: el-Magrib, 2004)

32. Ö.505/1111.

dünyasında felsefe ve akıl düşmanlığı sürmektedir. İstanbul fatihi, Osmanlı İmparatorluğu'na damgasını vuran Fatih Sultan Mehmet bile onun felsefe düşmanlığını öyle benimsedi ki Osmanlı medreselerinde felsefe okuyanların öldürölmelerine neden oldu. Tokatlı Molla Lütü'yü 1494 yılında felsefe bildiğı için devlet öldürdü. Endölüs'te felsefeci İbn Bace de felsefeci olduğundan devletçe öldürölmüştür.

İslam dünyasında Arap olmayan bilim ve düşün adamlarına Araplar ve özellikle onların sözlükçü mezhepçileri öyle saldırdılar ki Yahudi ve Hıristiyanların eleştirilerini çok geride bıraktılar. Mantık ve felsefe düşmanlıklarını öylece sürdürdüler. Arap olmayıp Müslüman olanları kendilerine uydu yapmaya çalıştılar. Üçüncü hicri dokuzuncu miladi çağdan sonra yalnız İslam dünyasını bilimden ve düşünmeden uzaklaştırmakta başarı sağladılar. Artık Gazali onların önderi olarak yetiştirildi.

Buraya yalnız Profesör Doktor Mehmed Said Hatiboğlu'nun yazdığı adları alacağım, geri kalanını isteyen okur.

1. İbn Sina'yı eleştiren Gazali (ö.505/1111)
2. Şafii İbrahim b. Abdullah Hamuri (ö.642/1244)
3. Tarihçi İzzeddin İbn'l-Esir (ö.630/1232)
4. Şafii İbnu's-Salah Şehrezuri (ö.643/1245)
5. İbn Teymiyye (ö.728/1328)

6. Zehebi (ö.728/1348)- Türk asıllı, hadisçi, tarihçi, felsefeyi sevmemektedir. Hz. Resul'e muhalefet etmiş filozofların reisi-dir. Felsefe mezhepli dini sapıktır.

7. *Tacuddin Subki* (ö.771/1370) İbn Sina'nın yüce Tanrı'nın cüzîyatını külli biçimde bildiğini iddia eder. Bu en ucuz bir küfürdür. Bunların hükümlerini umumileştirmek doğru değildir. Ebul-Muhsin b. Tanrıverdi (ö.874/1470) Zehebi'nin